

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

JAARVERSLAG 2020





2021, Raad voor Dierenaangelegenheden, Den Haag
© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved
Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd
in de Creative Commons licentie Naamsvermelding 3.0 Nederland.
Voor de volledige tekst van deze licentie zie <http://www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl/>

Tekst:
Bert Kleiboer

Opmaak en drukwerk:
Xerox | OSAGE, Den Haag

Foto omslag:
iStock Sonja Filitz

Foto's binnenwerk:
Copyright vermeld naast de foto

www.rda.nl

Raad voor Dierenaangelegenheden
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Bij het drukken van dit jaarverslag is gebruik gemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloorvrij gebleekt en 100% gerecycled.

RAAD VOOR DIERENAANGELEGHENEDEN

JAARVERSLAG 2020



RAAD VOOR DIERENAANGELEGHENEDEN

Doel en activiteiten van de Raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke raad van deskundigen die de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) gevraagd en op eigen initiatief adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid en ethische vraagstukken. De RDA bestaat op dit moment uit 41 leden met zeer uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die zitting hebben op persoonlijke titel en zonder last of ruggespraak.

De Raad voor Dierenaangelegenheden behandelt vraagstukken over de volle breedte van het dierbeleid: over productie- en proefdieren, over hobby- en gezelschapsdieren en over gehouden en 'in het wild levende' dieren.

De Raad legt het resultaat van zijn beraadslagingen neer in een zogenaamde zienswijze. Die geeft een overzicht van wetenschappelijke en maatschappelijke achtergronden van een vraagstuk, en adviseert over beleidsrichtingen en oplossingsrichtingen voor dilemma's. Consensus is niet noodzakelijk, een zienswijze van de Raad kan minderheidsstandpunten bevatten.

Inhoud

Doel en activiteiten van de Raad	4
Woord vooraf: Veranderingsprocessen in gang zetten	5
RDA in 2020 - Work in progress	6
Vaarkampezing: Fokken met dieren, voor wie doen we dat?	12
Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw	14
Zorg voor het jonge dier	16
Team: work in progress in tijden van corona	19
Jong RDA vindt zijn plek: 'Wij stellen andere vragen'	20
Andreas Dijkhuis: 'Denken over dieren verandert'	21
Webinar Staat van het Dier	22
Vooruitblik op 2021	23
De Raad aan het werk	24
RDA-leden en hun achtergrond	25
Leden Jong RDA	26
Personeel en organisatie	26

Woord vooraf: Veranderingsprocessen in gang zetten

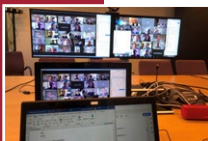
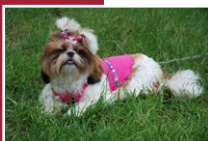
In februari 2021 kondigden twee gemeenten aan het chippen van katten te verplichten. Bij de Raad voor Dierenaangelegenheden vonden we dat interessant nieuws. In onze zienswijze 'Vat op de zwervkat' uit 2016 hadden we de maatregel al aanbevolen als een van de mogelijkheden om het zwervkattenprobleem op te lossen. Toen bleek de tijd er nog niet rijp voor.

We halen dit nieuws niet aan om vijf jaar na dato alsnog ons gelijk te halen. Het gegeven is zo interessant omdat het laat zien hoe veranderingen werken. Soms hebben ideeën de tijd nodig om te rijpen.

De RDA heeft een mooie rol. Als onafhankelijk gezelschap van deskundigen zetten we dat rijpingsproces in gang. De manier waarop we dat doen heeft zich ontwikkeld. In de beginjaren stelden we uit ons midden een groep experts samen, die zich terugtrok om na een aantal maanden met een stevig onderbouwd advies naar buiten te komen. Die aanpak is veranderd. De Raad zoekt naar inbreng van buitenaf, naar mensen met ervaring in de praktijk en specifieke expertise. Dat zorgt voor een betere onderbouwing en aansluiting bij maatschappelijke ontwikkelingen.

Het kost daardoor misschien relatief veel tijd voordat we een zienswijze publiceren. Maar het levert ook een beter resultaat. Bovendien: het proces is net zo belangrijk als het resultaat. Het werk van de Raad zorgt voor reuring. Het wekt belangstelling voor het onderwerp, er ontstaan nieuwe ideeën, mensen worden geactiveerd, contacten worden gelegd. Het duurt niet altijd vijf jaar voordat er iets gebeurt, zoals bij het chippen van katten. Vaak gaat het sneller. Het komt ook voor dat een aanbeveling uit een zienswijze al is uitgevoerd voordat het rapport is gedrukt en gepresenteerd.

De kern is: we zetten processen in gang. Dat begint als binnen de Raad een forum van start gaat, vanaf dat moment is het 'work in progress'. 2020 is wat dat betreft een bijzonder jaar. Niet alleen hebben we twee



Marc Schakenraad, secretaris



Jan Staman, voorzitter

Foto's: Paul Voorham Fotografie

zienswijzen afgerond, 'Het dier in de kringlooplandbouw' en 'Zorg voor het jonge dier', we zijn ook bezig met zienswijzen over zes andere thema's. Vijf daarvan komen voort uit ons rapport Staat van het Dier. In die grote studie blijkt dat in onze samenleving de houding ten opzichte van dieren verandert. Dat roept vragen op over de positie van het dier in de praktijk en brengt schurende kwesties opnieuw onder de aandacht. De RDA wil deze kwesties agenderen en duiden. We hopen dat de veranderingsprocessen die we daarmee op gang brengen, bijdragen aan de versterking van de positie van het dier in Nederland.

Marc Schakenraad, secretaris

Jan Staman, voorzitter

De zorg voor het jonge dier is het onderwerp van één van de twee afgeronde zienswijzen van 2020.



Foto: David Mark

RDA in 2020 - Work in progress

In meerdere opzichten is ‘work in progress’ van toepassing op het jaar 2020. In de eerste plaats is de RDA volop bezig met het uitdiepen van thema’s uit Staat van het Dier. Er zijn twee nieuwe zienswijzen afgerond. Tegelijk zijn zes fora aan het werk met andere thema’s. Naast deze onderwerpen waren er ook andere onderwerpen die de Raad bezigielden, waaronder, uiteraard, corona. Hieronder een uitgebreid overzicht.

Staat van het Dier

Onder de titel ‘Staat van het Dier’ maakte de Raad in 2019 de balans op. Dieren hebben het in de afgelopen decennia steeds beter gekregen. Er is meer aandacht en zorg voor het welzijn en de gezondheid van bijna alle diersoorten, de wettelijke bescherming van veel dieren is verbeterd. Ook de houding van Nederlanders ten opzichte van dieren is veranderd. Het idee van de mens als heerser over dieren maakt geleidelijk plaats voor een houding die gekenmerkt wordt door betrokkenheid bij dieren en acceptatie van hun eigenheid. De samenleving beweegt naar een nieuw verbond of partnerschap tussen mensen en dieren. De toegenomen maatschappelijke aandacht voor dierenwelzijn en de toegenomen (technische) mogelijkheden stellen ook steeds hogere eisen

aan dierhouders en houderijsystemen, signaleert de RDA. Bovendien zijn er ‘schurende kwesties’ die om een oplossing vragen. De zienswijzen die in 2020 zijn afgerond of nog ‘in progress’ zijn, komen grotendeels daaruit voort.

Twee zienswijzen in 2020

Aan het begin van het jaar werd de eerste zienswijze afgerond: ‘Het dier in de kringlooplandbouw’. In deze zienswijze reageert de Raad op eigen initiatief op de visie van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Daarin wordt gepleit voor een transitie naar een duurzamere agrarische productie: kringlooplandbouw. De focus ligt daarbij op de impact op de omgeving. Dat betekent niet automatisch dat de positie van het dier verbetert, stelt de Raad in de zienswijze (zie ook pagina 14).

De tweede zienswijze die in 2020 is afgerond, is ‘Zorg voor het jonge dier’. Deze zienswijze is een uitwerking van een van de schurende kwesties uit Staat van het Dier, namelijk de sterfte van jonge dieren. De publicatie vond plaats in 2021. Op 25 januari 2021 werd de zienswijze gepubliceerd en aangeboden aan demissionair minister van LNV (zie ook pagina 16).



Foto: iStock

Doden van dieren

Net als sterfte van jonge dieren is ook het doden van dieren een van de schurende kwesties. De Raad schat in dat de veranderende houding van mensen ten opzichte van dieren leidt tot verdere discussie over dit onderwerp.

Normaal werkt de RDA met één forum van deskundigen om een onderwerp uit te diepen. Bij dit thema is gekozen voor een kleine kerngroep van vijf leden en daarnaast vier subgroepen die zich richten op verschillende redenen voor het doden van dieren (ongewenstheid, overlast, lijden, praktijkdoel).



Breed onderwerp

“Het thema is heel breed. Voor productiedieren die worden gedood voor voedsel is de problematiek heel anders dan bijvoorbeeld voor dieren die overlast veroorzaken of voor dieren die moeten worden geruimd om een ziekte-uitbraak te beteugelen. We kijken naar vragen als: waarom is het doden gerechtvaardigd, hoe wordt het uitgevoerd, welke welzijnsissues en maatschappelijke zorgen spelen een rol?”, aldus de trekker van het thema, dr. Franck Meijboom, universitair hoofddocent Ethiek aan de Universiteit Utrecht. “De groepen zijn in 2019 van start gegaan. In 2020 hebben we hard gewerkt om alle informatie op te halen. In 2021 brengen we alles samen en hopen we af te sluiten met een zienswijze. We willen laten zien waar de verschillen liggen en wat dat zegt over de manier waarop mensen met dieren omgaan. Dat maakt de diverse benaderingen bespreekbaar en geeft een kader voor de discussie over het doden van dieren. Daarnaast proberen we ook adviezen te formuleren voor beleid en wetgeving. Daarin zullen we niet komen tot één standaard advies of conclusie. Ik verwacht dat er aanleiding zal zijn voor vervolggroepen.”

Liefde maakt blind

Naast het doden van dieren blijkt ook een soms verblindende liefde voor dieren problematisch te kunnen zijn. In de afgelopen decennia is er veel veranderd in de relatie van mensen met hun dieren. Oorspronkelijk hadden deze specifieke functies, zoals ongediertebestrijding, hulp bij de jacht of het leveren van spierkracht. Tegenwoordig houden mensen hun huisdieren in veel gevallen alleen voor gezelschap. Mensen geven

steeds meer om hun huisdieren. Maar is dat in alle gevallen gunstig? Het forum rond het thema ‘Liefde maakt blind’ stelt zich de vraag of de liefde kan doorslaan.



Foto: iStock



Ontwikkeling met een rafelrandje

“In steeds meer huishoudens worden dieren gezien als bijna volledige gezinsleden waarin allerlei menselijke eigenschappen worden herkend. De sterkere sociaal-emotionele band met huisdieren heeft veel goeds gebracht, maar er zijn ook zorgen. Je ziet bijvoorbeeld dat mensen hun dieren verkeerde dingen te eten geven wat leidt tot steeds meer obesitas bij huisdieren. Of dat dieren gefokt worden op extreme uiterlijke kenmerken. De sterkere band die veel mensen ervaren met hun huisdier is dus een ontwikkeling

met een rafelrandje”, zegt de trekker van dit thema, drs. Ruud Tombrock, executive director Europe bij dierenwelzijnsorganisatie Humane Society International. “We hebben met experts gesproken over uiteenlopende dieren, van honden en katten tot paarden en papegaaien. Iedereen deelt de zorgen. Er is echter weinig onderzoek naar gedaan, we kunnen de problematiek niet met harde cijfers onderbouwen. We werken de zienswijze uit in een essay-achtige vorm. We richten ons niet alleen op eigenaren, maar ook nadrukkelijk op fokkers, dierenartsen en -trainers en de overheid. Het belangrijkste is dat we ons blijven realiseren: een dier is een dier. Een hond, een kat of een hamster heeft soort-eigen gedrag en behoeften. Daar moet je rekening mee houden. In het belang van het dier.”



Foto: iStock

Positie van de wolf

De manier waarop mensen tegen dieren aankijken is ook belangrijk in het thema ‘Positie van de wolf’. De wolf heeft zich na 150 jaar afwezigheid weer gevestigd in Nederland en zal door de open grenzen en de Europese bescherming ook niet meer verdwijnen. De Raad buigt zich niet over praktische consequenties, zoals beschermingsmaatregelen of schadevergoedingen, maar over de sterke emoties die het dier oproept.



Wolf als maatschappelijke splijtzwam

“Door de tegengestelde maatschappelijke reacties die de wolf oproept, is dit geen onderwerp waarover we als RDA ‘even’ adviseren hoe dit vraagstuk wetenschappelijk het best kan worden aangepakt. Het probleem schuilt niet zozeer in gebrek aan kennis, maar in botsende emoties en waarden. Waar de één betoverd is door het idee dat we weer échte natuur hebben waarin zo’n groot roofdier een plek heeft, zal de ander de wolf ervaren als een bedreiging. Vooral boeren en terreinbeheerders zullen in de praktijk last hebben van de wolf. Het gevaar dreigt dat de wolf een symbool wordt voor conflicterende onderliggende waarden, een maatschappelijke splijtzwam. Misschien hebben we in zo’n situatie wel een soort maatschappelijke mediation nodig; een helend gesprek”, zegt drs. Marjan Slob, filosoof en schrijver, trekker van dit onderwerp. “In het afgelopen jaar hebben we gewerkt aan de analyse van het probleem en een inventarisatie gemaakt van standpunten en onderliggende emoties. Dit verwerken we in een document dat we in 2021 voorleggen aan de

Raad. Het vervolg is nog open. Het wordt hoogstwaarschijnlijk geen traditionele zienswijze. We denken eerder aan een oproep om een maatschappelijke discussie over de botsende waarden rond de wolf te organiseren.”



Foto: Nationale Beeldbank

Het dier in verschillende overheidslagen

Gemeenten, provincies en bestuursstructuren zoals waterschappen hebben steeds meer te maken met vraagstukken over dieren en dierenwelzijn. Dat varieert van bijtincidenten met honden en de opvang van dieren tot uitbreidingsplannen van veehouders en beleid voor natuurgebieden. Lokale overheden hebben bovendien meer taken gekregen van het Rijk. Een groot aantal gemeenten en provincies heeft de afgelopen jaren portefeuillehouders dierenwelzijn aangesteld. Ook zijn er Nota’s Dierenwelzijn opgesteld.

In het thema 'Het dier in verschillende overheidslagen' onderzoekt de RDA welke mogelijkheden en belemmeringen portefeuillehouders ervaren bij het formuleren en uitvoeren van dierenwelzijnsbeleid.



Analyseren wenselijkheid vanuit perspectief dier

"We hebben in het afgelopen jaar heel veel data verzameld. Eerst hebben we geïnventariseerd in hoeverre lokale overheden een actief beleid hebben op het gebied van dierenwelzijn. Vervolgens hebben we in interviews aan bestuurders gevraagd wat ze doen, met welke onderwerpen ze bezig zijn, welke barrières ze ervaren en hoe de uitvoering is ingebed in de organisatie. Daarbij hebben we ons zo breed mogelijk georiënteerd: verschillende overheden – zowel in stadsregio's als op het platteland – en colleges met verschillende politieke achtergronden." Dat zegt de trekker van dit thema, dr. Jeroen Candel, universitair docent bestuurskunde aan Wageningen University & Research. "In 2021 gaan we die informatie uitwerken en conclusies trekken. Wat vinden we er als RDA van? Is het vanuit het perspectief van het dier wenselijk dat het dierenwelzijn een plek heeft in zo veel verschillende bestuurslagen en op welke manier kan dat het best georganiseerd worden?"

Dierwaardige veehouderij

Het thema 'Dierwaardige veehouderij' is mede een vervolg op de zienswijze 'Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw'. In dat advies roept de Raad op het dier centraal te stellen in de transitie naar kringlooplandbouw. In dit vervolg wordt uitge-



Foto: iStock t-lorien

werkt wat dierwaardige veehouderij is. Uitgangspunt is 'positief welzijn', dat wil zeggen aspecten die bijdragen aan het welzijn. Dat is een andere benadering dan aanpassingen op bestaande systemen die zijn gericht op het wegnemen van negatieve aspecten. De Raad is in 2020 op eigen initiatief begonnen met dit onderwerp. In februari 2021 heeft demissionair minister Schouten van LNV een adviesverzoek ingediend.



Handelingsperspectief vanuit overheid nodig

"De minister vraagt formeel aan de Raad om de leidende principes voor een dierwaardige veehouderij uit te werken. Daar weten we al heel veel over, vanuit wetenschappelijk onderzoek naar onder andere de fysiologie en het gedrag van dieren. Waar mogelijk zullen we deze kennis aanvullen vanuit maatschappelijk-ethische visies", zegt de trekker van dit thema,

prof. dr. ir. Gerda van Dijk, hoogleraar publiek leiderschap aan de Vrije Universiteit Amsterdam. "In de zienswijze, die we in 2021 zullen uitbrengen, voegen we op eigen initiatief nog een stap toe. We willen ook iets zeggen over handelingsperspectief vanuit de overheid. Dat is nodig omdat het niet vanzelf voor elkaar komt. Je kunt niet verwachten dat ondernemers eenvoudigweg het lijstje met leidende principes afwerken. Veehouders zijn niet tegen dierwaardige veehouderij, maar hebben te maken met een economische en maatschappelijke context. Een context die gegeven klimaatverandering ook komende jaren sterk zal veranderen. In welke richting zal de dierwaardige veehouderij zich dan ontwikkelen? En op welke wijze kan de overheid daarin gericht een stimulerende rol spelen? Dat er iets moet veranderen in de veehouderij staat vast. In Staat van het Dier zagen we al dat de samenleving steeds meer belang hecht aan een dierwaardige veehouderij."



Gevraagde zienswijze 'Wildopvang'

In 2020 is één onderwerp opgestart als een gevraagd advies. Minister Schouten van LNV vroeg in augustus 2020 om een zienswijze uit te brengen over de opvang van wilde dieren in nood. De minister geeft hiermee invulling aan een motie van de Tweede Kamer. Het thema sluit ook aan op Staat van het Dier, want één van de conclusies is dat mensen dieren steeds meer gunnen en niet willen zien lijden.

De opvang van hulpbehoevende dieren heeft een wettelijke basis. Er is een zorgplicht voor dieren in nood. De uitvoering is grotendeels afhankelijk van vrijwilligersorganisaties, die te maken hebben met onduidelijkheden en met praktische beperkingen. De minister legt bij de Raad de vraag neer of en hoe hulpbehoevende dieren moeten worden geholpen en door wie.



Versnippering is een probleem

“Het is een boeiend thema met veel verschillende aspecten. Neem alleen al de vraag: om welke dieren gaat het? In de praktijk zijn het vooral vogels en zoogdieren. De grenzen zijn echter onduidelijk. Hoe ga je bijvoorbeeld om met invasieve exoten? We willen de nijlgans weren uit Nederland, maar wat doe je als een aangereden exemplaar bij de dierenopvang wordt gebracht? Als ecooloog vraag ik me ook af: waar dient het toe, is het redden van een enkel dier zinvol voor de populatie?” Dat zegt de trekker van dit onderwerp, prof. dr. Jacques van Alphen, bioloog en als emeritus-hoogleraar verbonden aan het Nederlands Centrum voor Biodiversiteit. “In 2020 hebben we het vraagstuk geïnventariseerd en gestructureerd.

We hebben veel mensen uit de praktijk geraadpleegd. In de eerste helft van 2021 komen we aan de conclusies en aanbevelingen toe. Het is nu al duidelijk dat er een organisatorische uitdaging ligt. De Rijksoverheid heeft de verantwoordelijkheid bij de provincies gelegd. Die wordt per provincie anders ingevuld. Ook zijn er verschillen op gemeentelijk niveau. De versnippering is een probleem, er is behoefte aan structuur, eenduidige regels, opleiding en financiering.”

Corona en dierenaangelegenheden

Het jaar 2020 is onlosmakelijk verbonden met corona. De lockdownmaatregelen hadden invloed op de manier waarop de Raad zijn werk kon doen (zie ook pagina 19). Er is ook een directe, inhoudelijke link met dierenaangelegenheden. Het coronavirus is een zoönose, een infectie die van dieren op mensen kan overgaan.

Binnen de RDA is uitgebreid gesproken over de implicaties daarvan.

Nu beraden op samenleven met dieren

“We moeten ons de vraag stellen: hoe beperken we zoönosen zodra ze de kop opsteken en voorkomen we dat een infectie zich ontwikkelt tot een pandemie? Het is verstandig ons nu nationaal en internationaal te beraden op hoe we samenleven met elkaar en met dieren.” Dat zegt Jan Staman, voorzitter van de RDA.

“Het is nodig na te denken over preventieve maatregelen, zowel nationaal als internationaal. Wetenschappelijke en politiek-bestuurlijke echelons zouden

ruim baan moeten krijgen om een wereldwijde beheersingsstrategie te ontwikkelen. We hebben nieuwe inzichten nodig, om gerichtere keuzes te maken over het houden van dieren en in het bijzonder de contactstructuur tussen mensen, gehouden dieren en wilde dieren. Als er ooit een aanleiding was om alle losse aanpakken onder te brengen in continue monitoring, een adequate infrastructuur en een aangescherpt (wereldwijd) protocol, dan is het wel deze pandemie.”

“We schieten er niets mee op als de pandemie wordt gebruikt om de veehouderij te demoniseren. Er is werk aan de winkel en de gevolgen kunnen ingrijpend zijn voor de veehouderij van de toekomst en ook voor onze verhouding met gezelschapsdieren.”

Overige activiteiten

De Raad doet meer dan het publiceren van zienswijzen op verzoek van de minister of op eigen initiatief. Voor het bereiken van verschillende doelgroepen worden verslagen en opinieartikelen gepubliceerd en (online) bijeenkomsten georganiseerd.

Opinie

In juli 2020 schreef dierethicus en Raadslid Franck Meijboom een opinieartikel voor de Volkskrant over de intrinsieke waarde van dieren. Aanleiding was de ruiming van nertsbedrijven waarop een besmetting met het coronavirus was geconstateerd. ([De intrinsieke waarde van de nerts](#))

In oktober 2020 schreef RDA-voorzitter Jan Staman een opinieartikel voor de Volkskrant en De Stentor over de noodzaak van een wetenschappelijke onderbouwing voor de werkelijke, soorteigen behoeften van een dier. ([Vermenselijken van dieren heeft een grimmige kant](#))

Bijeenkomsten

Op 30 januari 2020 vond de [vierde Vaarkamplering](#) plaats (‘Fokken met dieren, voor wie doen we dat?’, zie ook pagina 12). De RDA organiseerde op 3 november 2020 een digitale [discussiebijeenkomst over de Staat van het Dier](#). Deze was oorspronkelijk gepland als fysieke bijeenkomst, door de coronamaatregelen is het een webinar geworden (zie ook pagina 22).



Vaarkamplering: Fokken met dieren, voor wie doen we dat?

Het fokken van landbouwhuisdieren en gezelschapsdieren levert voer voor discussie. Krijgen de intrinsieke waarde en het welzijn van dieren genoeg aandacht? Hoe ontwikkelt de publieke opinie zich? Deze vragen stonden centraal tijdens de vierde Vaarkamplering. Fokken met dieren, voor wie doen we dat?



Het thema werd belicht door drie sprekers: Johan van Arendonk van de internationale fokkerij-onderneming Hendrix Genetics, Hille Fieten van de Faculteit Diergeneeskunde en Melanie Peters van het Rathenau Instituut.

Van Arendonk gaf inzicht in dilemma's bij het fokken van productiedieren. Ecologische duurzaamheid wordt steeds belangrijker en selectie op eigenschappen die de ecologische footprint verkleinen, staat soms haaks op het welzijn van dieren. Het is een uitdaging om de verschillende duurzaamheidsdimensies onder te brengen in één fokprogramma. Innovaties in de fokkerij zijn cruciaal, stelde Van Arendonk. Hij pleitte in dat verband ook voor enige experimenteerruimte voor genome editing technieken zoals CRISPR-Cas. Hille

Fieten van de Faculteit Diergeneeskunde belichtte de gezondheidsproblemen van gezelschapsdieren met extreme raseigenschappen. Verregaande selectie op bepaalde raskenmerken van honden en katten en inteelt leiden tot erfelijke aandoeningen en schadelijke uiterlijke kenmerken. Fieten vertelde hoe het door haar geleide Expertise Centrum Genetica Diergeneeskunde kan bijdragen aan oplossingen. Directeur Melanie Peters van het Rathenau Instituut ging in op dilemma's rond het inzetten van technologie en de vraag hoe dierenartsen en fokkers hun verantwoordelijkheden kunnen invullen. Peters riep dierenartsen op om te staan voor hun vak en hun expertise en om verantwoordelijkheid te nemen in de maatschappelijke discussies.

Met elkaar in gesprek gaan

De Vaarkamplezing is een gezamenlijke productie van de RDA en de Faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht, op verzoek van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Het is een regelmatig terugkerende lezing over onderwerpen rond het welzijn en de gezondheid van dieren in Nederland.

De vierde editie vond plaats op 30 januari 2020 in het Academiegebouw in Utrecht. De zaal zat vol en het publiek was divers. Dat leverde goede discussies op. Dat is ook het doel van het evenement, aldus RDA-voorzitter Jan Staman bij de opening. "Het is goed om met elkaar in gesprek te gaan en te blijven over de morele, ethische en levensbeschouwelijke kwesties die ons soms verdelen als het gaat om het houden van dieren."

Een [uitgebreid journalistiek verslag](#) van de bijeenkomst is beschikbaar op de website van de RDA.





Forumvoorzitter Imke de Boer

Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw

Zienswijze op eigen initiatief

In de toekomstvisie van minister Schouten van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid (LNV) (september 2018) moet de agrarische sector in Nederland omschakelen naar kringlooplandbouw. Deze kringloopvisie gaat niet of nauwelijks in op dierenwelzijn. Daarom heeft de RDA op eigen initiatief een zienswijze opgesteld om de mogelijke consequenties voor de productiedieren in kaart te brengen. Welke kansen en bedreigingen voor het welzijn van het dier ontstaan door de transitie naar kringlooplandbouw?

“Het dier heeft zeker een functie in kringlooplandbouw, daar waren we het snel over eens”, zegt prof. dr. ir. Imke de Boer, voorzitter van het RDA-forum dat de zienswijze ‘Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw’ heeft voorbereid. De Boer is hoogleeraar Dierlijke Productiesystemen aan Wageningen University & Research (WUR). “Dieren kunnen reststromen uit het voedselsysteem – zoals gewasresten, bijproducten uit de levensmiddelenindustrie – en gras benutten en omzetten in hoogwaardig voedsel. Op die manier benutten dieren de nutriënten en koolstof die anders voor ons voedselsysteem verloren gaan.” Dieren, met name herkauwers, dragen ook bij aan andere ecosystemendiensten, zoals instandhouding van het landschap of biodiversiteit, en verbetering van de bodemkwaliteit.

De invulling van het concept kringlooplandbouw zal gevolgen hebben voor de inrichting van de veehouderijsector en voor het welzijn van productiedieren. Door deze consequenties in kaart te brengen wil de Raad ervoor zorgen dat dierenwelzijn een plek krijgt in de transitie naar kringlooplandbouw. “Het uitgangspunt van de RDA is steeds: produceren met respect voor het welzijn van het dier”, stelt De Boer. “Dierenwelzijn is de kwaliteit van leven zoals die door het dier zelf ervaren wordt en omvat meer dan alleen diergezondheid.” Het forum heeft in bijeenkomsten, via literatuuronderzoek en in interviews met deskundigen de aandachtspunten voor dierenwelzijn in de kringlooplandbouw geïnventariseerd. “Het blijkt dat er meer aandacht nodig is voor de gevolgen voor het welzijn”, vertelt de forumvoorzitter. “Kringlooplandbouw biedt zowel kansen als bedreigingen voor het dier.”

Nutritionele kwaliteit restproducten

De Raad heeft onder meer gekeken naar de risico's van het gebruik van reststromen. “Als we meer en nieuwe reststromen willen voeren, moeten we in kringlopen denken, zowel bij de verwerking en de verzameling als tijdens de kwaliteitscontrole. Voor een veilig gebruik van bijvoorbeeld ‘swill’ en slachtbijproducten moeten we ervoor zorgen dat deze grond-

stoffen zodanig bewerkt worden dat ze geen gezondheidsrisico's vormen voor mens, dier en milieu.”

Daarnaast is nutritionele kwaliteit relevant. “De voerformulering zal moeten worden aangepast als we meer reststromen en gewasresten gaan gebruiken”, zegt de Wageningse hoogleraar. “Ook geven we in overweging dat het productieniveau van landbouwhuisdieren kan veranderen. Een melkkoe zal minder melk produceren als ze meer gras en minder krachtvoer krijgt. Een varken zal minder snel groeien op een voer met meer reststromen. Hier ligt ook een taak voor de fokkerij: robuustere dieren zullen waarschijnlijk gemakkelijker om kunnen gaan met de veranderingen die kringlooplandbouw met zich meebrengt. Bovendien zijn robuustere dieren naar verwachting beter bestand tegen productie-gerelateerde gezondheidsproblemen, dus hier kunnen we een win-winsituatie creëren.”

Mest

In een landbouwsysteem met zoveel mogelijk gesloten kringlopen is bovendien aandacht nodig voor de kwaliteit en toepassing van dierlijke mest. Als feces en urine gescheiden worden opgevangen, kunnen deze beter worden verwerkt tot waardevolle meststoffen. Dit vereist mogelijk ook een herinrichting van de huisvesting en de (buiten)uitloop, merkt De Boer op. “Uiteindelijk moeten we voor de verschillende categorieën productiedieren houderijsystemen ontwerpen die recht doen aan de principes van kringlooplandbouw én aan het welzijn van het dier.”

Dierwaardige veehouderij

De Raad adviseert om de transitie naar kringlooplandbouw aan te grijpen om verder te bouwen aan een dierwaardige veehouderij. De tijd die nodig is voor ontwikkeling van het con-

cept ‘kringlooplandbouw’ kan benut worden om een aantal noodzakelijke stappen te zetten voor het verbeteren van het welzijn van het dier. De Raad wil graag bijdragen aan het ontwikkelen, verzamelen en delen van de kennis die hiervoor nodig is, aldus De Boer. “We willen daarbij vertegenwoordigers van overheid, bedrijfsleven en ngo's betrekken.”

Adviescommissie en expertisecentrum

De Raad adviseert de benoeming van een adviescommissie – met deelnemers uit de verschillende belangengroeperingen – om het welzijn van dieren in de kringlooplandbouw te bevorderen. Deze commissie kan dierenwelzijnsaspecten formuleren voor de onderzoeksagenda, parameters benoemen voor monitoring en adviseren over (institutionele) borging van het welzijn van dieren in Nederland en daarbuiten. Een expertisecentrum voor dierenwelzijn kan dienen als vraagbaak en platform voor kennisuitwisseling; dit is belangrijk voor ondernemers die de transitie naar kringlooplandbouw willen maken. De Raad pleit ook voor investeringen in onderzoek gericht op dierenwelzijn in de kringlooplandbouw. Daarnaast is het belangrijk om binnen Europa netwerken te versterken en afstemming te verbeteren om een breed draagvlak te creëren voor borging en verbetering van dierenwelzijn in kringloopsystemen.

Vervolg: Dierwaardige veehouderij

De [zienswijze ‘Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw’](#) is gepubliceerd in mei 2020, tegelijk met een [samenvatting](#) en een [animatie](#). Het rapport kreeg na de publicatie ruim aandacht in de agrarische vakpers, zoals Boerderij, Nieuwe Oogst en de Molenaar. Naar aanleiding van de zienswijze besteedden het magazine Vork en media van Wageningen University & Research (WUR) en de KNMvD aandacht aan de RDA.

Demissionair minister Schouten van LNV onderschrijft de aanbeveling om randvoorwaarden voor een dierwaardige veehouderij uit te werken en heeft in februari 2021 de Raad gevraagd een zienswijze uit te brengen hierover. Dit wordt onderdeel van het thema ‘Dierwaardige veehouderij’.

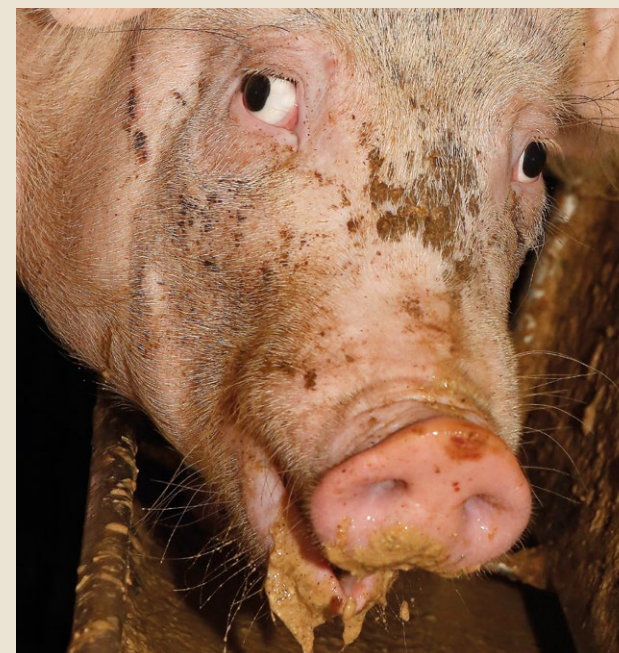


Foto: Henk Riswick

Deze zienswijze is opgesteld door een forum onder voorzitterschap van prof. dr. ir. I.J.M. de Boer, met als andere leden dr. ir. G.B.C. Backus, W.T.A.A.G.M. van den Bergh, prof. dr. ir. J.W. Erisman, J.A.M. Huijbers en prof. dr. ir. B. Kemp. Het forum is aangevuld met dr. ir. R.A. Jongeneel van Wageningen University & Research (WUR) en dr. L.M. Stadig van Jong RDA. Vanuit het bureau van de Raad boden adjunct-secretaris ir. R. Pothoven en secretaris ir. M.H.W. Schakenraad ondersteuning.



Forumvoorzitter Bert van den Berg

Zorg voor het jonge dier

Zienswijze op verzoek van de minister

De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft de Raad in juli 2020 gevraagd om een zienswijze op de zorg voor jonge dieren, met name kalveren, biggen en geitenlammeren. Dit onderwerp sluit ook aan bij één van de schurende kwesties die is benoemd in Staat van het Dier, namelijk sterfte van jonge dieren. De Raad heeft de vraag daarom breder opgepakt en meerdere diersoorten meegenomen in de zienswijze.

“Bij de eerste gedachteswisselingen in het forum kwam al naar voren dat ‘sterfte van jonge dieren’ een resultante is”, zegt forumvoorzitter Bert van den Berg, Raadslid en Programmamanager Veehouderij bij de Dierenbescherming. “Het probleem dat wij mensen hebben met de sterfte van jonge dieren zit niet alleen in de dood, maar vooral in het proces dat daarvoor gaat. Dat proces is de verzorging van het jonge dier.”

Grote variatie

“Naast kalveren, biggen en geitenlammeren hebben we ook de diercategorieën pluimvee, konijnen, honden en katten meegenomen omdat vroegtijdige sterfte ook daar een rol speelt”, zegt Van den Berg. Bij gezelschapsdieren is de diversiteit groot; van particulieren met een incidenteel nestje tot bedrijven die gezelschapsdieren fokken voor hun broodwinning. Er is dan ook veel verscheidenheid in de zorg voor de

dieren in de kritische eerste levensweken. “Hoewel we weinig harde cijfers hebben weten te verzamelen over verzorging en sterfte van jonge gezelschapsdieren, is het ons wel duidelijk dat er ook daar ruimte is voor verbeteringen in de zorg.”

Subgroepjes van forumleden hebben per diercategorie de sterftcijfers geïnventariseerd en aandachtspunten geformuleerd. Daaruit werd al snel duidelijk dat sectoren van elkaar kunnen leren: “In de melkveehouderij worden sterftcijfers bijvoorbeeld al heel goed bijgehouden, terwijl dit in de geitensector nog in ontwikkeling is en je bij de – formele en informele – gezelschapsdierensector grote verschillen ziet”, constateert Van den Berg.

Handvatten voor betere zorg

Grip op de cijfers is belangrijk om het vraagstuk te duiden. Dat helpt richting te geven aan de discussie. Het geeft ook handvatten om de zorg te verbeteren en zo de sterfte van jonge dieren te verminderen. “We zien hier kansen voor verbeteringen. Weliswaar zijn de verzamelde data per sector vaak incompleet of aspecifiek, toch kunnen we wel zien dat er vaak grote verschillen zijn tussen dierhouders en dierhouderijssystemen. Die variatie biedt ruimte voor verbetering”, merkt de forumvoorzitter op: “Met onze zienswijze willen we dierhouders ook handelingsperspectief bieden: een dierhouder is altijd zelf eindverantwoordelijk voor het welzijn van zijn dieren, maar hij heeft wel concrete handvatten nodig om de zorg voor

zijn dieren waar nodig te verbeteren.” Ook andere stakeholders, zoals dierenartsen en adviseurs, kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Meer inzicht in de sterftecijfers en in de achterliggende factoren kan ook helpen om de polarisatie in het maatschappelijk debat hierover te verminderen.



Vergelijken resultaten met anderen

“Onze belangrijkste conclusie is dat dierhouders veel van elkaar kunnen leren”, zegt Van den Berg. Daarvoor is het nodig dat ze systematisch gegevens bijhouden en bereid zijn deze data te delen. Met betrouwbare data kan per sector een benchmarkstelsel worden opgezet, zodat dierhouders inzicht krijgen in hun eigen resultaten ten opzichte van vakgenoten. “Het gaat niet om twijfel aan de goede bedoelingen, maar je moet als dierhouder ook niet te gauw denken dat je het allemaal wel weet en wel goed zult doen. Door open te staan voor reflectie en bereid te zijn waar nodig dingen aan te passen, laat je zien dat je je verantwoordelijkheid neemt voor de verzorging en doet wat je kunt.”

Een goed beeld van de diverse factoren die sterfte bij jonge dieren bepalen maakt het mogelijk om gericht maatregelen te nemen om de zorg te verbeteren en de sterfte terug te dringen. Dierhouders moeten daarvoor dus wel investeren in betere administratie, maar uiteindelijk betaalt zich dat terug in betere zorg voor het jonge dier, minder premature sterfte, verbetering van de resultaten en meer maatschappelijke acceptatie van de dierhouderij. Van den Berg ziet ook mogelijkheden voor de inzet van technische hulpmiddelen: “Digitale technologie, zoals sensoren en camera’s in de stal, kunnen er nu voor zorgen dat het individuele dier weer de aandacht krijgt die het verdient.”

Presentatie en reacties

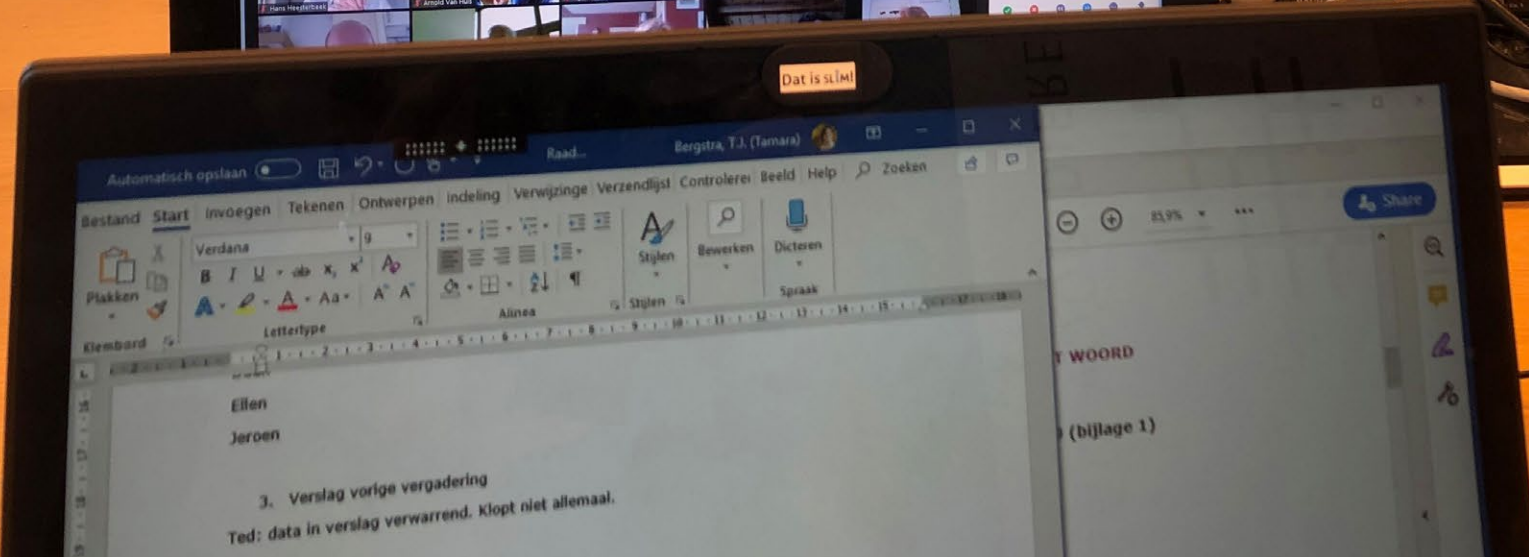
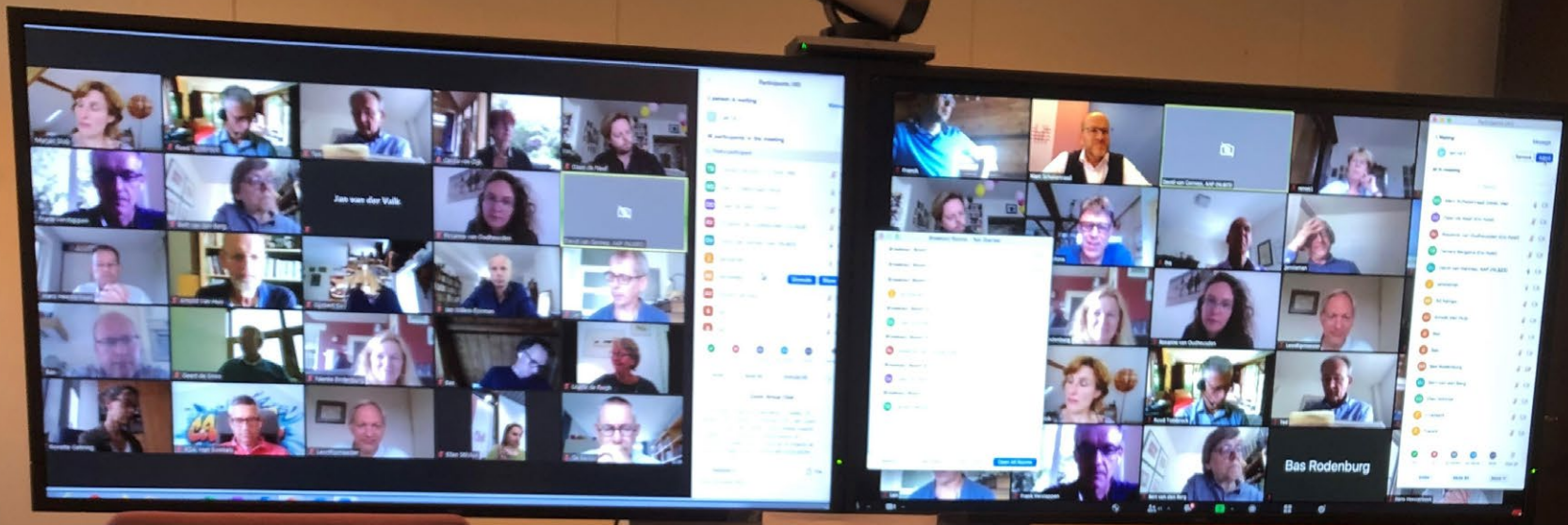
De zienswijze ‘Zorg voor het jonge dier’ is in januari 2021 aangeboden aan de minister tijdens een webinar. Het rapport kreeg aandacht in de agrarische vakpers, onder andere in artikelen in Nieuwe Oogst en Varkens. Vanuit landbouworganisaties waren de reacties positief. Bestuurders in de melkvee-,

varkens- en geitensectoren voelen zich gesterkt in de initiatieven die in gang zijn gezet om sterfte van jonge dieren aan te pakken.

De volledige [zienswijze](#), een [samenvatting](#) en een [animatie](#) over het onderwerp zijn beschikbaar op de website van de RDA.



Deze zienswijze is opgesteld door een forum bestaande uit G.P. van den Berg (voorzitter), D.M. Eppink, DVM MSc (Jong RDA), prof. dr. R. Gehring, prof. dr. ir. L.A. den Hartog, A.L. ten Have-Mellema, drs. G. Hofstra, A. Kemps, dr. F.L.B. Meijboom, prof. dr. ir. T.B. Rodenburg, prof. dr. Y.H. Schukken, dr. H.A.P. Urlings en J. van de Ven. Het forum is ondersteund door adjunct-secretaris dr. K. van Hees en secretaris ir. M.H.W. Schakenraad van het bureau van de Raad.



Team: work in progress in tijden van corona

De Raad bestaat uit deskundigen met een zeer diverse herkomst. Bij de uitvoering van hun werk kunnen de Raadsleden rekenen op ondersteuning vanuit het bureau van de Raad. Met twee zienswijzen in afronding en nog eens zes zienswijzen onderweg had het team in 2020 zijn handen vol. Door de coronamaatregelen ging dit anders dan normaal. Het leverde soms beperkingen op en ook nieuwe mogelijkheden.

De eerste lockdown werd in maart 2020 afgekondigd. Op dat moment lag de zienswijze ‘Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw’ bij de drukker. De presentatie zou in april 2020 plaatsvinden in een speciaal hiervoor georganiseerde themabijeenkomst. Het evenement moest worden uitgesteld en is uiteindelijk geannuleerd. De lancering van de zienswijze bleef beperkt tot de publicatie van het document op de website van de RDA, samen met een samenvatting, een animatie en een persbericht. “Op dat moment hadden we nog niet de ervaring met de digitale mogelijkheden,” constateert Ruud Pothoven achteraf. “Voor de zienswijze ‘Zorg voor het jonge dier’, die we eind 2020 hebben afgerond, was dat anders. Daarvoor hebben we in januari 2021 een webinar georganiseerd ter introductie.”

Efficiënt vergaderen

Dit laat zien dat de organisatie zich heeft aangepast aan de nieuwe situatie. In de loop van het jaar werd het duidelijk dat de coronadreiging zou blijven. Het team schakelde om van de vertrouwde kantooromgeving en de fysieke vergaderingen naar online werken en Zoom-meetings.

Werken op afstand leverde soms onverwachte voordelen op. “Het werd ineens veel gemakkelijker om afspraken te plan-

nen”, zegt officemanager Sandra Veeren. “Er kwam meer ruimte in de agenda’s doordat er geen reistijd meer was.”

Door het gemak van online vergaderen verliepen sommige processen tijdens de coronacrisis misschien wel sneller dan in ‘het oude normaal’. Die efficiëntie kwam bijvoorbeeld goed van pas bij het thema ‘Doden van dieren’. Dit gevoelige en veelomvattende onderwerp wordt behandeld door een kerngroep met vier afzonderlijke deelgroepen, in plaats van één forum. Dat betekent dus veel vergaderen.

Grenzeloze mogelijkheden

Voor het thema ‘Positie van de wolf’ blijkt online vergaderen letterlijk grenzeloze mogelijkheden te bieden. “Je stapt sneller op mensen af, daardoor wordt je wereld groter. We hebben gesproken met mensen uit Noorwegen en de Verenigde Staten. Dat is waardevol, omdat we in Nederland minder ervaring hebben met dit onderwerp”, zegt Rosanne van Oudheusden.

Iets vergelijkbaars gebeurde met de discussiebijeenkomst over Staat van het Dier. Die was oorspronkelijk gepland op het ministerie van LNV, uitsluitend voor beleidsmedewerkers van het departement. Noodgedwongen werd dit een webinar, gehouden in november. “Toen we aankondigden dat het een virtuele bijeenkomst werd, kregen we ook aanmeldingen van andere overheidsorganisaties en vanuit het bedrijfsleven en ngo’s”, zegt Tamara Bergstra. “Het webinar leverde daardoor heel interessante discussies op.”

Veel veldwerk ging via de telefoon. “Door veel mensen te spreken kun je een beeld vormen, maar we hebben het werkbezoek wel gemist. Je wilt toch het liefst zelf een kijkje in de

keuken kunnen nemen”, zegt Rosanne van Oudheusden. Voor thema’s als ‘Het dier in verschillende overheidslagen’, ‘Liefde maakt blind’ en ‘Wildopvang’ hebben teamleden op afstand interviews gehouden met talloze experts en mensen uit de praktijk.

1-op-1-contact

De beperkingen van online meetings zijn merkbaar in discussies over lastige onderwerpen. “Als mensen het niet met elkaar eens zijn, spreken zij zich in een online meeting vaak onvoldoende uit. Dat merk je bij de volgende vergadering, dan komt de discussie weer terug”, zegt Ruud Pothoven die samen met Tamara Bergstra de groepen van het thema ‘Doden van dieren’ begeleidt. Kirsten van Hees, betrokken bij het thema ‘Zorg voor het jonge dier’, heeft dezelfde ervaring. Zij merkte dat 1-op-1 contact een goede aanvulling is. “Als je bepaalde zaken in een voorgesprek hebt uitgesproken, verlopen discussies daarna in de groep gemakkelijker.”

Ook de halfjaarlijkse Raadsvergaderingen werden online georganiseerd. Het blijkt dat het in Zoom goed mogelijk is presentaties te houden en met stellingen en breakout-sessies een gevarieerd programma samen te stellen voor vijftig deelnemers. Maar ook hier ontbreekt de persoonlijke touch. Tamara Bergstra: “Iedereen was heel enthousiast, maar je mist de non-verbale communicatie, de 1-op-1 grapjes en natuurlijk het gezamenlijk eten als afsluiting.”



Klaske Bos



Dennis Vink



Lisanne Stadij

Jong RDA vindt zijn plek: ‘Wij stellen andere vragen’

Jong RDA vindt steeds beter zijn plek in de organisatie. Leden van het netwerk hebben meegedraaid in fora van vijf verschillende thema's. Daarnaast is work in progress om jongeren te betrekken bij dierenaangelegenheden.

Jong RDA is een groep jonge professionals met uiteenlopende expertises en interesses. Het netwerk van junioren is in 2018 ingesteld en in 2019 uitgebreid van zes naar zestien leden. Deze groep van twintigers en dertigers heeft als opdracht de verbinding te versterken tussen hun generatie en de Raad. “Jongeren kijken vanuit een eigen perspectief naar huidige belangen en ontwikkelingen in de toekomst”, zegt voorzitter Klaske Bos (30). “Het is nuttig om de senioren leden van de RDA een frisse blik en een andere kijk te bieden. We zijn een enthousiaste en bevlogen groep. Wij horen bij de RDA, maar zijn binnen de organisatie een aparte club.”

Secretaris Lisanne Stadij (34) voegt toe: “We hebben niet per definitie inhoudelijk andere standpunten, maar hebben vaak wel een andere kijk op maatschappelijke ontwikkelingen. Wij stellen andere vragen.” Jong RDA-lid Dennis Vink (28) noemt als voorbeeld het denken over een dierwaardige veehouderij.

“Het gaat in de veehouderij al snel over belangen voor de voedselproductie, waardoor bestaande systemen hooguit op details kunnen worden aangepast. Als je je afvraagt of we dierlijke producten wel nodig hebben voor onze voeding, krijg je een heel andere discussie.”

Meegedraaid in vijf fora

Jong RDA'ers hebben in het afgelopen jaar in vijf verschillende fora meegedraaid. Stadij werkte mee aan ‘Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw’. Vink is lid van een van de subgroepen bij ‘Doden van Dieren’. Behalve met de inhoudelijke inbreng, pakt Jong RDA ook een rol in het bereiken van een jong publiek. In 2020 is hiervoor de basis gelegd. Een geplande themadag kon door corona helaas niet doorgaan. De jongerenraad gaat ook andere communicatiekanalen verkennen. Vink was betrokken bij de voorbereiding van een podcastformat. “Onder de titel DierAanBodCast gaan Jong RDA'ers een jong publiek meeneemen in discussies die spelen rondom dieren.”

Interessant netwerk

Voor jonge professionals is Jong RDA een interessant netwerk, vindt Stadij. “In RDA-verband houden we ons veel bre-

der bezig met het welzijn van dieren dan alleen ons eigen vakgebied.” De samenstelling van het gezelschap is divers. Stadij heeft diergeneeskunde en dierwetenschappen gestudeerd en werkt bij de Dierenbescherming als beleidsmedewerker veehouderij. Vink is gedragsbioloog met ervaring in onder meer dierentuinen en is geïnteresseerd in dierenwelzijn en ethiek. Bos is afgestudeerd in biomedische wetenschappen en heeft veel kennis van proefdieren-issues. “Het is heel leerzaam om samen te sparren”, zegt Bos. “We hebben allemaal verschillende achtergronden, maar iedereen heeft een groot hart voor het welzijn van dieren.”



Andreas Dijkhuis: ‘Denken over dieren verandert’

Andreas Dijkhuis treedt in 2021 terug als lid van de Raad. De maximale lidmaatschapstermijn is verstreken. Hij blikt op deze pagina terug.

“Het heeft mijn denken over dieren aangescherpt”, zegt hij wanneer hem wordt gevraagd naar zijn beleving van twee termijnen bij de Raad. “Ik heb er zelf veel aan gehad. Discussies met mensen vanuit andere disciplines, die vanuit heel andere denkkaders vragen stellen, zijn heel leerzaam. Als jager kan ik nu veel beter beargumenteren waarom ik jaag.” Andreas Dijkhuis is jurist en jager. Hij is directeur van de Nederlandse Vereniging van Rentmeesters NVR. Daarvoor, tot 2011, was hij algemeen secretaris/directeur van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging.

Konijnen

Zijn expertise ligt bij dieren in de natuur. Dat onderwerp was tien jaar geleden nog relatief onbekend terrein binnen de RDA. “De Raad hield zich vooral bezig met productie- en gezelschapsdieren. Natuurdieren vragen een andere benadering. We hebben een zorgplicht voor alle dieren, maar de praktische invulling die we eraan geven verschilt enorm. Een mooi voorbeeld is het konijn. Je hebt vleeskonijnen, aikonijnen, proefkonijnen en wilde konijnen. Voor vlees- of



Andreas Dijkhuis

proefkonijnen heb je de plicht te zorgen voor een dierwaardig leven. Bij wilde konijnen ligt onze verantwoordelijkheid bij het handhaven van een gezonde populatie.”

De eerste zienswijze waar Dijkhuis bij was betrokken in 2012 was ‘Zorgplicht natuurlijk gewogen’. Die zienswijze ging over al dan niet ingrijpen in het leven van ‘niet-gehouden dieren’. “Het begrip dierenwelzijn is oorspronkelijk vooral van toepassing op individuele dieren. Bij natuurdieren is dat anders. Je moet soms dieren schieten in het belang van de populatie.”

Dierenwelzijn en bestuurslagen

In 2020 was Dijkhuis onder meer lid van het forum ‘Het dier in verschillende bestuurslagen’. Daarin wordt een advies voorbereid over de huidige verdeling van bevoegdheden op het gebied van dierenwelzijn over verschillende bestuurslagen, van Rijksoverheid tot provincies en gemeenten. Wat hem opvalt zijn grote verschillen in taakopvatting onder lokale overheden. “Er zijn gedeputeerden en wethouders die zich strikt beperken tot de wettelijke opdracht. Je hebt ook bestuurders

die vanuit een persoonlijke drive dierenwelzijn zo belangrijk vinden dat zij hun positie als portefeuillehouder aangrijpen om er zelf beleid op te maken.”

Ethisch kader

Dijkhuis ziet bij meer thema’s een spanningsveld tussen strikte interpretatie van regels en maatschappelijke ontwikkelingen. Hij ziet het als taak van de RDA om die maatschappelijke aspecten te betrekken in zijn adviezen. “Veel deskundigen zijn geneigd zich sterk te richten op de normatieve kant; wat zegt de wet erover? Maar je hebt een ethisch kader nodig om wetgeving te toetsen. Wetgeving is gestolde moraal, de resultante van een politiek compromis waar soms wel tien jaar aan is gewerkt. Op het moment waarop de wet in werking treedt, is het denken over het onderwerp alweer geëvolueerd. Ik pleit ervoor om het ethisch kader als uitgangspunt te houden, om wetgeving te beïnvloeden. Driehonderd jaar geleden was slavernij volstrekt legaal en maatschappelijk geaccepteerd. Het denken daarover heeft zich verder ontwikkeld en als gevolg daarvan veranderde de wetgeving ook.”

Webinar Staat van het Dier

Met een online bijeenkomst heeft de RDA op 3 november 2020 de Staat van het Dier en een aantal vervolgonderwerpen bediscussieerd met beleidsmedewerkers en andere professionals.

De discussie was oorspronkelijk gepland als fysieke bijeenkomst voor beleidsmedewerkers van de ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en Economische Zaken en Klimaat (EZK). Door de coronamaatregelen werd het seminar gewijzigd in een webinar. Voor de digitale bijeenkomst waren behalve beleidsmedewerkers van de ministeries ook andere professionals welkom. In totaal waren er zeventig deelnemers, waaronder lokale en regionale politici en ambtenaren, vertegenwoordigers van ngo's en andere belanghebbenden.

Het webinar bestond uit een plenair deel en een aantal deelsessies. In het plenaire deel gingen Raadslid Ynte Schukken en voorzitter Jan Staman in op de inhoud van Staat van het Dier en de thema's die daaruit voortkomen.

Het rapport Staat van het Dier verscheen in 2019 ter ere van het 25-jarige jubileum van de RDA. Het is een uitgebreide studie, inclusief een publieksenquête, over de manier waarop mensen tegen dieren aankijken. Dit blijkt in de afgelopen decennia sterk veranderd. Ooit werden dieren gezien als productiemiddel. Dat is verschoven naar rentmeesterschap. "We zorgen goed voor dieren en we beheren de dieren met respect. Dat is de standaard geworden voor vrijwel alle diersoorten. We zien dieren nu veel meer als partner met recht op een waardig bestaan en erkenning van de eigenheid", aldus Schukken tijdens het webinar.

Het inzicht dat we beter met dieren moeten omgaan zorgt inherent voor schurende kwesties, stelde Schukken. Hij

noemde de kwestie van de hongerende dieren in natuurgebied Oostvaardersplassen als voorbeeld, en ook de zoektocht naar de juiste verhouding tussen natuur en landbouw. Het blijft eveneens schuren rond het vermenschelijken van gezelschapsdieren, het doden van dieren of genetische modificatie. Ook verschillen in provinciaal beleid zorgen voor problemen, zoals bij wilde zwijnen. Over al deze onderwerpen buigt de RDA zich. Deze komen terug in zienswijzen waaraan de RDA momenteel werkt of die in de toekomst worden opgepakt.

In de deelsessies konden deelnemers discussiëren over een aantal van die onderwerpen, onder leiding van RDA-leden die nauw betrokken zijn bij de thema's. De onderwerpen van de discussiesessies waren 'Dierwaardige veehouderij', 'Doden



Foto: Tamara Bergstra

van dieren', 'De wolf in Nederland' en het thema 'Liefde maakt blind' over gezelschapsdieren.

Van het webinar is een uitgebreid verslag gemaakt, inclusief een video-weergave van de presentaties in het plenaire deel. Het [verslag](#) is beschikbaar op de website van de RDA.



Vooruitblik op 2021

De Raad werkte in 2020 aan zes verschillende onderwerpen, waarvan er vijf geheel of gedeeltelijk voortkomen uit **Staat van het Dier**. In 2021 wordt het resultaat zichtbaar in de vorm van zienswijzen en andere activiteiten. Daarnaast zal de Raad zich richten op twee nieuwe onderwerpen.

Work in progress

Doden van dieren

De rechtvaardiging, de uitvoering en de procedures rond het doden van dieren verschillen per situatie. Bij productiedieren is de benadering anders dan bij dieren die overlast veroorzaken of bij gezelschapsdieren. In de zienswijze over dit onderwerp geeft de Raad inzicht in de verschillen en waar mogelijk adviezen voor beleid en wetgeving.

De positie van de wolf

De terugkeer van de wolf in de Nederlandse natuur roept felle debatten op. Voor- en tegenstanders staan mijlenver uit elkaar. Het forum dat zich buigt over dit thema probeert grip te krijgen op de maatschappelijke discussie en mogelijkheden aan te dragen om partijen bij elkaar te brengen.

Liefde maakt blind

De manier waarop mensen met dieren in hun omgeving omgaan is in de afgelopen decennia sterk veranderd. Mensen houden van dieren, maar dat kan ook doorslaan in excessen. De zienswijze 'Liefde maakt blind' beschouwt de ontwikkeling voor verschillende diersoorten. Wat moet er gebeuren om structurele problemen te voorkomen?

Het dier in verschillende overheidslagen

Lokale overheden hebben te maken met vraagstukken over dierenwelzijn en -gezondheid. Het is niet altijd duidelijk welke ruimte lokale bestuurders hebben voor eigen beleid. In het thema 'Het dier in verschillende overheidslagen' onderzoekt de RDA de mogelijkheden en belemmeringen.

Dierwaardige veehouderij

De Raad heeft eerder opgeroepen om in de transitie naar kringlooplandbouw het welzijn van productiedieren centraal te stellen. In de zienswijze 'Dierwaardige veehouderij' wordt dit verder uitgewerkt. Wat is een dierwaardige veehouderij en wat kan de overheid doen om ervoor te zorgen dat deze vorm van dierhouderij wordt toegepast?

Wildopvang

Voor hulpbehoevende wilde dieren geldt de wettelijke zorgplicht. De uitvoering van de opvang is echter versnipperd en veelal afhankelijk van plaatselijke vrijwilligersorganisaties. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) legde in augustus 2020 bij de Raad de vraag neer of en hoe hulpbehoevende dieren moeten worden geholpen en door wie.

Nieuwe thema's in 2021

Gezondheid en Rechtspositie dieren

In 2021 staan er tenminste twee nieuwe onderwerpen op de agenda: gezondheid en de rechtspositie van dieren. Door de coronapandemie is aandacht voor diergezondheid urgenter geworden. Het coronavirus is immers afkomstig van



Foto: iStock Carmen Romero

dieren. Wat betekent dit voor de manier waarop we samenleven met dieren? Ook een aantal andere issues blijven actueel, zoals antibioticaresistente infecties en endemische ziekten die te maken hebben met houderijsystemen.

In het denken over de omgang met dieren ontwikkelt de rol van de mens zich van heerser, via rentmeester in de richting van een nieuw partnerschap. We gunnen dieren steeds meer, maar dat heeft nog niet geleid tot een andere juridische positie.

De Raad aan het werk

De werkwijze van de Raad

De RDA bestaat uit een voorzitter en maximaal 49 leden. Leden van de RDA worden op persoonlijke titel benoemd door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en hebben zitting zonder last of ruggespraak. De Raad brengt adviezen uit op aanvraag en op eigen initiatief. Gevraagde adviezen kunnen vanuit het kabinet komen of de Tweede Kamer en ook van provincies of maatschappelijke organisaties – al dan niet via de betrokken bewindspersonen.

De leden van de Raad zijn werkzaam in de wetenschap, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Deze brede samenstelling maakt dat vraagstukken op een multidisciplinaire manier kunnen worden behandeld, wat leidt tot adviezen die vanuit verschillende invalshoeken zijn afgewogen. Een verzoek om een advies van de RDA wordt getoetst aan de volgende criteria:

1. Heeft het vraagstuk betrekking op dierenaangelegenheden, in het bijzonder dierenwelzijn, diergezondheid en/of ethische kwesties?
2. Is de nodige expertise binnen of buiten de aanvragende partij onvoldoende voorhanden of is er behoefte aan een onafhankelijk langetermijnadvies?
3. Gaat het om een adviesvraag waarvoor een zeer brede vertegenwoordiging van het maatschappelijk krachtenveld is vereist?

Indien aan deze criteria wordt voldaan, kan de Raad besluiten een onderwerp op te pakken – hetzij op verzoek of op eigen initiatief. Een forum met een beperkt aantal Raadsleden wordt ingesteld om het advies voor te bereiden. Indien nodig wordt dit forum uitgebreid met leden van Jong RDA of experts van buiten de Raad.

Na bespreking in de Raad wordt een zienswijze over een bepaald vraagstuk uitgebracht. Alle zienswijzen worden openbaar gemaakt, onder andere door publicatie op de website van de RDA.

De Raad in 2020

De Raad begon in 2020 met 42 leden. Eén lid, drs. L. de Ruigh nam afscheid omdat ze als directeur van de NVWA in dienst is getreden bij het ministerie van LNV.

Het juniornetwerk Jong RDA heeft dit jaar gebruikt zich te positioneren als onderdeel van de organisatie. Jong RDA heeft zestien leden en een aantal van hen draaide mee in vijf fora (zie pagina 20).

De Raad ontving in 2020 twee adviesaanvragen van de minister van LNV. Dit betrof 'De zorg voor het jonge dier' (zie pagina 16) en de opvang van wilde dieren, waarvan de zienswijze naar verwachting in 2021 verschijnt.

In 2020 is één zienswijze uitgebracht, 'Dierenwelzijn in de kringlooplandbouw' (pagina 14). Ook de zienswijze 'Zorg voor het jonge dier' is in 2020 voltooid en verscheen aan het begin van 2021 (pagina 16). Naast deze twee zienswijzen waren nog eens zes onderwerpen in behandeling. De voltallige Raad is in 2020 twee maal keer bijeengekomen, in juni en november. Daarnaast waren er 47 bijeenkomsten van fora en deelgroepen. De meeste bijeenkomsten waren online.

De Raad ging in 2020 ook verder met activiteiten voor kinderen. Dat gebeurt sinds enkele jaren in samenwerking met de Missing Chapter Foundation. In 2020 is gewerkt aan de ontwikkeling van digitale lesbrieven voor groepen 5 tot en met 8 van de basisschool. De eerste van in totaal drie lesbrieven is verschenen in februari 2021, zie <https://youngcrowds.nl/rda/>.

RDA-leden en hun achtergrond

Prof. dr. J.J.M. van Alphen

Dierecologie
Wetenschap

Dr. ir. G.B.C. Backus

Landbouw en voedsel
Praktijk, Beleid

J.P. van den Berg

Dierenbescherming
Praktijk, Beleid

W.T.A.A.G.M. van den Bergh

Financiering
Praktijk, Beleid

Prof. dr. ir. I.J.M. de Boer

Dierlijke productiesystemen
Wetenschap

Dr. J.J.L. Candel

Beleid
Wetenschap, Beleid

Drs. H.R. Chalmers Hoyneck van Papendrecht

Gezelschapsdieren
Praktijk

Prof. dr. ir. G.M. van Dijk

Beleid
Wetenschap, Beleid

Mr. A.G. Dijkhuis

Faunabeheer, ruimtelijke ordening
Praktijk, Beleid

Dr. N. Endenburg

Mens-dier relaties, dierenmishandeling
Wetenschap

Prof. dr. ir. J.W. Erisman

Duurzame landbouw, voeding en gezondheid
Wetenschap

Prof. dr. R. Gehring

Veterinaire klinische farmacologie
Wetenschap

Drs. D. van Genneep

Opvang uitheemse dieren
Praktijk, Beleid

Prof. dr. M.A.M. Groenen

Genetica
Wetenschap

Prof. dr. S. Haring

Filosofie en informatica
Wetenschap, Praktijk

Prof. dr. ir. L.A. den Hartog

Diervoeding & Agro industriële ketens
Wetenschap, Praktijk

A.L. ten Have-Mellema

Varkenshouderij
Praktijk, Beleid

Prof. dr. ir. J.A.P. Heesterbeek

Gezondheidszorg Landbouwhuisdieren, dier in wetenschap en maatschappij
Wetenschap

Drs. G. Hofstra

Beleid, gezelschapsdieren
Praktijk

H. Huijbers

Melkveehouderij
Praktijk

Prof. dr. ir. A. van Huis

Entomologie
Wetenschap

Prof. dr. ir. B. Kemp

Dierfysiologie, diergedrag en dierhouderij
Wetenschap

A.P.M. Kemps

Welzijn productiedieren
Praktijk

Dr. L.J.A. Lipman

Veterinaire volksgezondheid
Wetenschap

Dr. F.L.B. Meijboom

(dier)Ethiek
Wetenschap

Drs. F.E. Rietkerk

Dieren in dierentuinen
Praktijk, Beleid

Mr. C.W. Ripmeester

Juridische aangelegenheden
Beleid

Prof. dr. ir. T.B. Rodenburg

Dierenwelzijn
Wetenschap

Drs. L. de Ruigh tot september 2020

Dieren in dierentuinen, landbouwhuisdieren
Praktijk, Beleid

Dr. M.C.Th. Scholten

Aquacultuur en visserij, onderzoekstrategie
Wetenschap, Beleid

Prof. dr. Y.H. Schukken

Diergezondheid
Wetenschap

Ir. G.C. Six

Hobbydieren
Praktijk

Drs. M. Slob

Essayist en filosoof
Beleid

Prof. dr. G.R. de Snoo

Niet-gehouden dieren
Wetenschap, Beleid

Mr. drs. J. Staman

voorzitter
Beleid

Dr. ir. J.W.G.M. Swinkels

Duurzame veehouderijketens
Beleid, Praktijk

Drs. R.A. Tombrock

Dierenbescherming & dierenwelzijn internationaal
Beleid

Prof. dr. ir. J.C.M. van Trijp

Marktkunde, consumentengedrag
Wetenschap

Dr. H.A.P. Urlings

Voedselveiligheid, productintegriteit
Wetenschap, Praktijk

Dr. J.B.F. van der Valk

Proefdieren
Wetenschap, Beleid

J. van de Ven

Geitenhouderij, gezonde dieren
Praktijk, Beleid

Drs. F.A.L.M. Verstappen

Gezelschapsdieren, vogels
Praktijk

Leden Jong RDA

K. Bos, MSc

A. Danklof, MSc

D.M. Eppink, DVM MSc

M.A.A.M. van Gerwen, MSc

J.L.T. Heerkens, PhD

Ir. S. van der Hoeven

Ing. F. Kooter

L. Mulder, LL.M.

P. Paulussen, MSc

S. Ruesink, BBA

R.S. Sikkema, MSc

W.M. Smit, MA

S.H. Snaas-Alders, MSc

L.M. Stadig, PhD

S. van der Steen, PhD

D.J. Vink, MSc

Personeel en organisatie

Het RDA-team ondersteunt de Raads- en forumwerkzaamheden en is het dagelijkse aanspreekpunt voor de leden en alle andere belanghebbenden. Het team bestond in 2020 uit:

Ir. M.H.W. (Marc) Schakenraad
secretaris

Dr. T.J. (Tamara) Bergstra
adjunct-secretaris

A.E. (Anne) van den Ende, MSc MA
adjunct-secretaris

D. (Daniëlle) Hartman, MSc
adjunct-secretaris

Dr. K. (Kirsten) van Hees
adjunct-secretaris

bc D. (Daan) de Neef
adjunct-secretaris communicatie, vanaf 15 maart 2020

R.L. (Rosanne) van Oudheusden, MSc BA
adjunct-secretaris

Ir. R. (Ruud) Pothoven
adjunct-secretaris

E. (Ellen) Stil-Vlok
managementondersteuner tot 1 juni 2020

A.E.H. (Sandra) Veeren
managementondersteuner vanaf 17 augustus 2020



Foto: BuitenBeeld

